

I jordbrukslandskapet finner vi mange steder åkerholmer, åkerreiner/åkerdeler og ulike typer av kantsoner, dessuten mindre beitemarker og enger som ikke lenger benyttes. Dette er jordbrukslandskapets mellomrom. Foto: Oskar Puschmann/NIBIO.

Landskapets mellomrom – fra gårdbrukerens perspektiv

I prosjektet «Mellomrommet» har vi kartlagt mangfoldet av plantearter som finnes i jordbrukslandskapet, men på arealer som ikke er i aktiv bruk. Vi har også intervjuet en gruppe gårdbrukere om deres tanker rundt disse arealene og hva som finnes der.

HVA ER DE MELLOMROMMENE VI SNAKKER OM?

Selv de mest intensivt drevne jordbrukslandskap i Norge inneholder mange arealer som ikke brukes til jordbruksproduksjon. Jordbruksarealene er gjerne innrammet av skog, vann og bebyggelse. I tillegg er veier og ferdselsårer allestedsnærværende. Alle

disse arealtypene er med på å dele opp jordbrukslandskapet. I tillegg til disse arealtypene finnes det også arealer i jordbrukslandskapet som ikke brukes eller som har vært i bruk tidligere.

Typisk finner vi mange steder åkerholmer, åkerreiner/åkerdeler og ulike typer av kantsoner,

dessuten mindre beitemarker og enger som ikke lenger benyttes. Dette er jordbrukslandskapet mellomrom. Hvilke typer mellomrom vi finner varierer med hvor man er i landet og hva som produseres. Er det først og fremst åkervekster som korn eller grønnsaker som dyrkes, er mellomrommene ofte kantsoner mellom eiendommer eller vei- og bekkekanter. Er jordbruket mer rettet mot dyrehold, og grasproduksjon og beite dominerer landskapet, er det vanligere å finne smale striper langs gjerdene eller mindre arealer der dyra ikke så lett kommer til. Felles for mellomrommene er at de oftest ikke utgjør så store areal, men de kan være mange.

HVORFOR BRYR VI OSS OM DEM?

Mellomrommene er der vi kan forvente å finne størstedelen av det biologiske mangfoldet i det intensivt drevne jordbrukslandskapet. Gårdbrukeren kjemper for å sikre kulturplantene best mulig betingelser for vekst og utvikling på åkeren. Det betyr gjerne å begrense forekomst av andre arter, i hvert fall de som konkurrerer med åkervekstene, eller som direkte skader dem. Dette gjøres ofte ved bruk av sprøytemidler og jordarbeiding som gjør det vanskelig for mange andre arter å overleve. Da er mellomrommene ekstra viktige. Her kan for eksempel insekter finne blomster som gir pollen og nektar gjennom sesongen. Fugler som spiser insekter finner mat, og bakkehekkende fugl kan finne reirplasser som ikke forstyrres av jordbruksredskap.

I en tid der nedgang i artsmangfold dokumenteres over hele verden er det viktig å tenke nytt om hvordan vi kan bidra til å sikre artenes overlevelse. Dette gjelder både i jordbrukslandskapet og andre landskap, i Norge like fullt som i andre land. Samtidig må det produseres mat. Mellomrommene kan bidra til å forene disse målene. Et første skritt er å lære mer om hvordan gårdbrukeren selv tenker om mellomrommene. Dette har vi undersøkt nærmere gjennom intervjuer med 16 gårdbrukere på Østlandet.

Intervjuobjektene er brukere på gårder med ulike driftsformer, ulik størrelse og i ulike landskap. Men samtidig valgte vi å rette oss mot gårdbrukere i de områdene der vi har kartlagt plantemangfoldet (Pedersen og Dramstad 2022). Her presenteres noen av resultatene fra denne undersøkelsen.

GÅRDBRUKERENS BEKYMRINGER

Et tema som mange av de intervjuede gårdbrukerne var opptatte av var hvorvidt mellomrommene var en

kilde til spredning av ugress og skadeinsekter inn på åkeren. Kveke var en kilde til bekymring for mange. Det samme gjaldt floghavre og løvetann. Betydningen av å begrense oppslag av trær og busker ble også trukket frem, blant annet for å begrense skyggevirking på åkeren. Flere var dessuten bevisste om spesielle invaderende arter, som kanadagullris, lupin og kjempespringfrø, og at disse ikke skulle få innpass.

Mange av de intervjuede gårdbrukerne var bevisste at dyrelivet i landskapet var knyttet til mellomromsarealene. Grevling, rådyr, hare og elg ble ofte nevnt. Når det gjaldt insekter var det noen som trakk frem arter de opplevde som positive og nyttige; blant annet humler og tambier, samt sommerfugl. Men når det gjaldt insekter var det en overvekt av bekymringer. Arter som ble nevnt var bladlus, gulrotflue, rognebærmøll, kålfluer og glansbiller. Det var få andre insekter som ble omtalt, så generelt var holdningene preget av bekymring knyttet til arter man ikke ønsket.

Av arter som ikke ble oppfattet som bekymringsverdige, og som ble nevnt spesielt, var det flere blomsterplanter, blant annet prestekrage og blåklokke. Det var også noen som hadde blitt gjort oppmerksomme på spesielle arter de hadde på sin eiendom. Som en av de intervjuede uttrykte det; sjeldne planter som dragehode og bukkebeinurt, dem må man ta vare på. Men generelt var det relativt liten kunnskap om arter i mellomrommet i forhold til det relativt store artsmangfoldet vi observerte i våre kartlegginger (Fjellstad mfl. 2022, Pedersen og Dramstad 2022, Bratli mfl. 2006).

SKJØTSEL

Mange av de som ble intervjuet hadde tanker om skjøtsel av mellomromsarealene. Som en av dem sa «Det kommer ikke av seg selv». Flere understreket at de prioriterte mekanisk skjøtsel, og da brukte de gjerne redskap de allerede hadde for å slå. Som en annen uttrykte det; «Så lenge det ble slått var det mange fine farger». Det var også noen som sprøytet av og til, men flere påpekte i den forbindelse også at de er varsomme med både hvor og når de sprøytet. Invaderende arter som kanadagullris og kjempespringfrø var det flere som har gått inn for å fjerne. Det var også noen som slo veikantene selv, og flere trakk frem viktigheten av å fjerne oppslag av busker og trær. Begrunnelsen er som oftest at disse skygger ut åkeren. Det var få som nevnte at de skjøttet arealene for å fremme plantemangfold for pollinerende insekter eller ivareta biologisk mangfold.

Flere av gårdbrukerne nevnte at kanter hovedsakelig skjøttes for at ikke skogen skal skygge for produksjonsarealene. Men disse arealene kunne også skjøttes som pollinatorområder der forutsetningene lå til rette for det. Foto: Wenche Dramstad/NIBIO

TILSKUDD

Kunnskapen om tilskuddsordningene var varierende. Mange svarte at de vet at det finnes flere ulike typer tilskudd, men også at de mente at de ikke hadde rett type areal for å søke eller at det ikke var aktuelt for dem. Det var også noen som oppga at de ikke visste at det var tilskudd til for eksempel etablering av pollinatorstriper. Samtidig var det enkelte som understreket at de syntes det var rimelig at de skulle få tilskudd til skjøtsel som tross alt gjorde at gårdsdriften tok lengre tid eller medførte ekstra kostnader. Flere var tydelige på at det var riktig at det de gjorde ga en inntekt og at inntekt er en drivkraft og en motivasjon. Som én uttrykte det «Du må føle at du ikke taper så mye med å drive med dette her».

Det ble også påpekt at muligheten til å arbeide raskt og effektivt var den viktigste grunnen til å gjøre ting på en spesiell måte, ikke hva man kunne få av tilskudd. Samtidig var det andre som la vekt på at dette var interessant, og at de lot seg fascinere av hvordan for eksempel rovinsekter dukket opp igjen når de endret skjøtelsen.

HVA KAN ENDRES OG HVORDAN?

Flere var positive til å arbeide for å øke artsmangfoldet, men mange ønsket mer fleksibilitet i systemene. For eksempel var det flere som trakk fram at de syntes det ville være bedre om de kunne få velge arealer der det i utgangspunktet var problematisk å dyrke åkervekster. Det kunne være grunnlendte arealer eller litt bratte skråninger, der de kunne se for seg muligheter for å etablere og skjøtte blomsterrike arealer blant annet. Det var også flere som var positive til tanken om å få tilskudd for å skjøtte eksisterende kantsoner. Det ville kunne redusere bekymringene som skyggeeffekt og at skogen bredde seg innover åkerarealene, samtidig som man kunne skape gode leveområder for planter, insekter og andre arter.

Avslutningsvis vil vi også trekke frem betydningen av formidling om verdien av disse arealene. Mange er bekymret for spredning av ugress, invaderende arter og skadegjørere. Det er rimelig. Men vi bør også formidle og informere mer om de positive kvalitetene disse arealene kan ha, og artene som kan finne gode leveområder i dem. Her mener vi det er et handlingsrom egnet til å formidle og bygge mer kunnskap som kan bidra til å skape interesse, begeistring og glede både hos gårdbrukeren selv, men også hos andre som

Flere grunneiere ser muligheter i å skjømte areal som ikke egner seg for åkervekster til biologisk mangfold og pollinatorområder.
Foto: Christian Pedersen/NIBIO.

ferdes i landskapet. Ingen av våre respondenter svarte at de hadde mottatt noe informasjon om det biologiske mangfoldet som kan finnes i mellomromsarealene og hvordan man kan ta godt vare på det. Men flere var positive til at slike arealer kunne skjømmes med det som formål.

Takk til

Tusen takk til Hege Ulfeng, NIBIO for gjennomføring av intervjuene og tusen takk til alle gårdbrukere som velvillig stilte opp og svarte på våre spørsmål.

Du kan lese mer fra prosjektet på NIBIOs nettsider, blant annet her: <https://arccg.is/1K9nOu> og <https://arccg.is/PDG1m>

Finansiering: Prosjektet «Mellomrommet» finansiert av Landbruksdirektoratet, Klima- og miljøprogrammet, prosjektnr. 2018/64329, Agros 100981.

REFERANSER:

- Bratli, H., Økland, T., Økland, R. H., Dramstad, W. E., Elven, R., Engan, G., Fjellstad, W., Heegaard, E., Pedersen, O. & Solstad, H. (2006). Patterns of variation in vascular plant species richness and composition in SE Norwegian agricultural landscapes. *Agriculture, Ecosystems & Environment*. ISSN 0167-8809. 114(2-4), p. 270–286. doi: 10.1016/j.agee.2005.10.022.
- Fjellstad, W., Dramstad, W. og Pedersen, C. 2022. Pollinatorer i jordbrukslandskapet. NIBIO POP 8 (5).
- Pedersen, C. og Dramstad W. 2022. Veikantene – levested for mange plantearter og pollinerende insekter. NIBIO-POP 8(19)2022

FORFATTERE:

Christian Pedersen og Wenche Dramstad,
Avdeling for landskapsobservasjon.